

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f ü z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
kéthavonta megjelenő kiadványa
XXV. évfolyam 251. szám
2021. január–február

Tisztelt Olvasóink!

**A vírushelyzet szellemében a Fővárosi Örmény Klub határozatlan ideig
NEM KERÜL MEGRENDEZÉSRE!**

Kérjük, mindenki maradjon otthon és tegyen meg mindent az egészsége érdekében!
Reméljük, hamarosan újra személyesen is találkozhatunk!

Örmény fohászok – 1

Örökké rohanunk, nincs időnk. Ez már hosszú idő óta így van. Régebbi imakönyveink is ajánlják – az akkori megnevezésükön – a „röpimákat”. Ezt a szót ma már nem használjuk, de ugyanolyan jelentésű a „fohász”. A hangzásában: sóhajtásszerű! A fontos talán az volna, hogy e szó legyen őszinte, társuljon hozzá bűnbánat, legyenek szándékaink tiszták. Néhány évvel ezelőtt írtam eme oldalakra az „Örmény bűnbánat”-ról. Több volt köztük, ami Snorhali Szent Nerszeszhez köthető. Ezekben vissza-vissza térő gondolat volt az, ami az evangéliumbeli vámos fohászához hasonló (Lk 18,13), de némileg több annál. (Emlékezetem szerint)

Irgalmazz teremtményeidnek és nekem nagy bűnösnek!

Nem magamat helyezem előtérbe, mindenkiről megemlékezem s egy vagyok a teremtmények közül!

Dr. Sasvári László

Lapunk az interneten: www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Fabók Dávid

Egy izgalmas negyedszázad

A 2021-es esztendő februárja még mindig, elzárva egymástól talál bennünket. Elkezdődött egy új év, és mi még mindig...

De félretéve a helyzet feletti aggodalmakkal teli bizonytalan gondolatokat, vegyük észre, ami előremutató. A közösségi együttléteket személyesen is lehetővé tevő vakcinák most fordulnak be a sarkon, mondhatni, az „oroszkok már a spájzban vannak”. No meg persze a kínaiak is. Addig is, amíg mindannyian biztonságban találkozhatunk, – reméljük már csak kevés van hátra addig – továbbra is együtt lehetünk az online térben és akár az internetes oldalakon, akár élő közvetítéseken, filmekben keresztül lehetünk együtt, tarthatjuk a kapcsolatot, ami mind nem kevés. Szerencsére van olyan fórum, ahol ezt megtehetjük. Reméljük addig is, amíg újra találkozhatunk, ez így is marad, lesz lehetőség, forrás, ember és kedv, hogy kitartással és barátságban dolgozhassunk. Ennek az évnek ez az egyik fontos feladata.

Előremutató dolgokkal kezdtem. Előremutató és fontos, hogy az idei évben, a karantén szabályok enyhülésével majd egyre több időt töltsünk el és újra rendezvényeink, összejöveteleink legfontosabb központja legyen az Orlay utcai örmény templom és múzeum. Nagyszerű épület, amely nem csak épület, hanem szellemi, lelki központ, középpont is. Középpontnak is gondolom, mert az, hogy templom és a mi templomunk van benne, óriási jel. Jele annak, hogy az idők folyamán rengeteget menekülő, hitéért támadott, elűzött, vagy éppen kipusztításra ítélt őseink a hitüket sosem hagyták el. Amikor

letelepedhettek és végre békében élhettek Erdélyben és megépíthették városaikat, nagyszerű templomokat emeltek bennük. Kincsesládákat, melyek megmutatják azóta is az elkötelezettséget, a hűséget az Isten felé, mely az örményeket áthatja évezredek át. Tehát van egy jelünk, amely nekünk magyarországi erdélyi gyökerű örményeknek, magyarörményeknek origó kell legyen. Emlékeztessen minket újra és újra a bennünket minden megrázkódtatáson túl megtartó Istenre és emlékeztessen arra, hogy ezért (is) hálát adhatunk újra és újra templomunkban. Törődjünk hát vele, legyen újra középpontja, központja tevékenységünknek.

Előremutató dolgok. 25 év. Ez így önmagában inkább egy elmúlt időszakra mutathat, de mégis. 25 évvel ezelőtt, február 14-én, alakult meg az EÖGYKE, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület. Az idei év tehát ebből a szempontból is jel és érték, már 25 éve tudunk „jogi formába is öntve” együtt lenni, együtt működni, megőrizni, továbbadni örménységünket. És bár én az ifjabb generációhoz tartozom, én is úgy kezdtem ismerkedni komolyabban örménységemmel, hogy tudtam van egy olyan hely, egy szellemi forrás, amihez fordulhatok, ami háttérként rendelkezésre áll. Van múltja és ha Isten is megsegít és mi is jól csináljuk, van jövője is ennek a háttérnek, hogy még jó pár ember, ha éppen belekezd örmény gyökereinek felkutatásába, feltérképezésébe hasonló támaszt, segítséget, erőt találjon benne, mint annak idején én is. Így lesz előremutató egy 25 éves évforduló.

Ebben az évben szeretnénk részletesen és a lehető leggondosabban feleleveníteni ennek a 25 évnek az értékeit, eredményeit. Erőt meríteni abból, ami mára összegyűlt és abból, ami történt ez idő alatt. Talán tanulni is a hibákból, hiszen csak az nem hibázik, aki nem csinál semmit. Bár „újonként” tekintek ez időszakra, mindenképp azt gondolom, hogy ez a 25 év nagyon nagy formátumú korszak. Részben az örmény nemzetiségi önkormányzatiság kapcsán, tisztelet és köszönet minden kerületi és helyi örmény önkormányzatnak, hogy rengeteg időt és energiát fordítva a működés és a bürokrácia útvesztőiben való eligazodásra, letették közös asztalunkra mindazt, ami megvalósult. Nagy formátumú időszak az alapot vagy háttérrel adó EÖGYKE szempontjából is, hiszen ha a magyarörménység genealógiai kutatásairól, a magyarörmény hírességek felkutatásáról, tevékenységük, művészetük dokumentálásáról, az épített örökség feltárásáról, bemutatásáról, a Szongott Kristóf díj alapításáról és évről évre való átadásáról, a közösség építéséről vagy ezen tudások közkincsé tételéről, továbbadásáról van szó, azt hiszem, hogy az EÖGYKE olyan hatalmas mennyiségű és minőségű munkát tett mindnyájunk asztalára, amely párját ritkítja.

Éppen ezért, szeretnénk, hogy emlegesük fel együtt a közös sikereket, az együttléteket, az eseményeket, kirándulásokat. Képből és feliratban, mintegy albumát kialakítva annak, amit a közösség együtt megélt. Ha tehát van Önöknél, olvasóknál olyan kép és történet, ami az elmúlt 25 év legszebbje, legfontosabbja az Önök számára, küldjék el nekünk, hogy közreadhassuk, legyen ez is közös kincsünk.

Készülünk videó anyagokkal is, részben a régi, talán nem mindenhol tökéletes minőségű felvételekkel, de újabb interjúkkal,

beszélgetésekkel is. Kérjük, hogy bátran ajánlkozzanak a kamera előtti beszélgetésre, mesélésre. Ez hatalmas segítség, hiszen együtt építjük fel az ezt a 25 évet bemutató és az értékeit továbbadni szándékozó esztendőt. Akár csak hangban, rádióriport formában is tökéletes lehet a történetek megörökítése. Akár egy örmény család-történet, akár a 25 év legyen is a téma.

Tervezzük, hogy az EÖGYKE megjelenése is kicsit megfiatalodjon, támaszkodva az eddigi alapokra.

A tervek messzire vezetnek, az örmény arcok projekt – forrásoktól függő – önálló életre kelésétől, az Orlay utcai magyarörmény kulturális szalon – mondhatni – újraindulásán át, egy komoly 25 éves gála rendezvény létrehozásáig.

Előremutató dolgok. Ha az utóbbi, közel egy évre visszagondolunk, már az is előremutató, hogy megvagyunk és lassan újra személyesen is együtt lehetünk mindannyian. De előremutató, hogy mindig vannak terveink, ötleteink, melyeket megvalósíthatunk. Előremutató, hogy visszagondolva mindnyájunk közös munkájára és erőfeszítéseire, idén és a jövőben is bátran megélhetjük mindazt, ami közös jó bennünk, magyarörményekben van.

Hálát adva az EÖGYKE és közösségünk 25 évéért, kérjük, hogy Isten áldja meg idén is magyarörmény közösségünket!

Lőrincz Sándor

Az örömszínész ikonjai Agárdy Gábor két élete

A magyarországi örmények ma is nagy büszkeségüknek tekintik a Kossuth- és kétszeres Jászai Mari-díjas színészt, akinek eredeti neve *Arklján Gábor* vagy *Gabriel Arkalijan* volt.

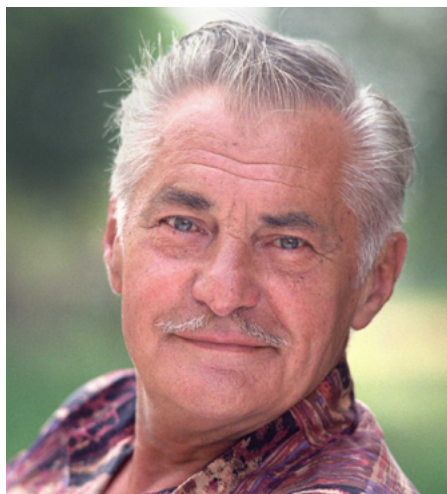
A szegedi születésű, jelentős életművet maga mögött hagyó művész ugyanis örmény család leszármazottja volt. Nagyjaja az örmények lemészárlásának áldozata lett, de édesapja szerencsés módon megmenekült a szörnyűségek elől. Agárdy Gábor korán Thália kegyeltje lett, hiszen nyolcévesen lépett először színpadra, tizenöt évesen pedig „táncos boy és kardalos” volt a szegedi színházban. 1942-ben már a Miskolci Nemzeti Színházban játszott, 1952-től a Fővárosi Operettszínház tagja, majd a Petőfi deszkáin remekelt s 1964 és 1985 között a Nemzeti Színház vezető művésze – több mint félszáz jelentős szereppel.

Színpadi alakításaiból hadd emeljünk ki néhányat: *Molnár Ferenc Liliom* című művének címszerepe, *Brecht Koldusoperájának* Bicska Maxija, Miska pincér *A csárdáskirálynőben* és Zetelaki Dániel az *Advent a Hargitán* című *Sütő*-darabban, de ugyanúgy felejthetetlen alakítást nyújtott Katz tábori lelkészként a *Svejk*-ben.

Filmes szereplései is magukkal ragadók, volt többek között leventeparancsnok, pap és párttitkár. Szeretett komédiázni, énekelni; nem véletlenül kapta a hetvenötödik születésnapjára készült portréfilm az *Örömszínész* címet.

Nem mehetünk el szó nélkül *A gyertyák csonkig égnek* című *Márai*-regényből született színházi és filmadaptáció mellett, amelyben Konrádot alakította.

Újra megnéztem *Iglódi István* rendezését, melyben *Avar István* mellett a már búcsúzni készülő Agárdy látjuk – megtörtén, beteg. Jutalomjáték volt a javából. A Pesti Magyar Színházban három évig játszották a darabot sikerrel, 2005-ben készült film belőle. A nádasdladányi kastélyban forgatott műben negyvenéves sebek szakadnak fel, s mindegyik fél mondja a magáét, tükröt tartva önmagának, a másiknak és a személyes történelemnek is. *Szalay András* operatőr sejtelmes fényekkel, árnyakkal bűvöl; régmúlt karol a mába, majd fátyolos-szerelmes vallomásban újra megidéződik a múlt. Különösen *Agárdy* körül izzik a levegő, amikor tisztázódnak helyzetek, szerepek, bűnök és sérelmek.

A nemzet színészenek, Budapest díszpolgárának 2006. január 19-én már az égi szerepet osztotta ki a Nagy Rendező. Alakításainak tüzet-örömét itt hagyta közöttünk, mint ahogy ikonjait is.

Több mint húsz éve *K. Várnagy Márta* és *Kling József* kaposfüredi magángalériájában láthattam először táblaképeit. A pincetárlat megnyitóján *Eperjes Károly* is köszöntötte a népes közönséget. Számóca „Gabi bácsizta” a művészt, aki feleségével érkezett. Kicsit megpihentek a tetőtéri vendégszobában, mielőtt *Baróti János* kaposvári apátplébános megnyitotta volna az ikonkiállítást. *Agárdy Gábor* egyébként megfestette Márkot is, a Kling unokát, mégpedig úgy, ahogy szerinte ifjúként fog kinézni az akkor még göndör fürtös kisgyerek. Most a galériatulajdonosok nappalijának főhelyén látható ez az ajándék ikon, s ha összevetjük a már fiatalaberré lett Márk vonásait a két évtizede készült ikonnal, bizony elmondhatjuk: van hasonlóság.

Emlékszem, sokakat megszólított ez a kiállítás; már csak azért is, mert sem a téma, sem a műfaj, sem az alkotó nem volt mindennapi. A galériatulajdonosoknak viszont ösztönös törekvésük, hogy különleges látvány fogadja az odalátogatókat. Amikor már elpárolgott a közönség, arról faggattam az alkotót, honnan az indíttatás. Mint megtudtam, Bulgáriában forgatták az *Egri csillagok* című filmet, amikor egy nagy jégeső bezavarta a stábot egy szófiai templomba. Agárdy elkezdte nézegetni az ikonokat, s azok nyomban elvarázsolták. Már ott elhatározta: ha hazaérnek, mielőbb kipróbálja az ikonfestést.

„Egyszer azt kérdezte tőlem egy püspök, mit gondolsz, miért esett éppen akkor a jég? Hát azért, hogy bemerj a templomba! Valóban a Teremtő akarata volt ez; kaptam egy jelet: foglalkoznom kell az ikonokkal” – mesélte a művész.

Agárdy Gábor által festett ikon

Beszélgetésünk ideje előtt vagy negyedszázaddal zajlott az említett forgatás, és ez az idő elegendő volt ahhoz, hogy a neves színész mesterré érjen az ikonfestészetben is. Nevetve kérdezte: „Ha egy egyetem öt év, akkor a hátam mögött hagytott huszonhat esztendő, míg minden fortélyt el nem lestem, hány év?” Elmondta azt is, először hobbinak indult, de egyre inkább beletanult a technikába, és az ikon elválaszthatatlan lett tőle. Úgy véli, ha csak egy dologgal, a színjátszással kellett volna foglalkoznia, azt lehet, hogy már megunt volna. S mivel autodidaktaként fogott hozzá az ikonkészítéshez, sorra felkereste a jelentősebb „ikontermő” helyeket, s a cirill betűs írást éppúgy megtanulta, mint az aranyozást, a veretkésztést, az ötvösmunkát. Aranyozni például *Szász Endre* festőművésztől tanult, aki ama *Egri csillagok*-nak a látványterveit készítette, s aki a kaposfüredi kiállításon is megjelent. A színész egy idő után már könnyedén bánt a nehezen beszerezhető trombitarézzel, a speciális alumíniumlemezekkel, a könnyűfémekkel, a fóliákkal. A pannonhalmi

apátság alapításának ezredik évforduló-jára egy százhetvenöt centiméteres szárnyas oltárt alkotott.

A triptichonon Szent István, Szent Gellért és Európa fővédőszentje, Szent Benedek alakja jelenik meg. Ikonja található Oroszországban, a Danyilov-kolostorban, de a Vatikánban is őriznek tőle egy táblaképet első királyunkról. Ezzel az alkotásával II. János Pál pápát ajándékozta meg.

S hogy volt-e kedvenc szentje Agárdy Gábornak? Mivel Miklósnak hívták az édesapját, így Szent Miklós volt számára a legkedvesebb, jóllehet a legtöbbször Jézus arca jelenik meg az ikonokon, s az évek múlásával mindegyik Krisztus-kép árnyaltabb lett. Mást fejez ki a korábban festettek szeme, mint a fiatalabbaké. A művész egy időben fontosnak tartotta az antropológiát, hogy olyan hatások legyen a műveknek, mintha évszázadokkal ezelőtt születtek volna, de később lett e szándékáról.

Azt tartják, aki ikont fest, abban Jézus él. Erről is kérdeztem a neves színészt, aki így válaszolt: „Én nem vagyok templomba járó, s különösebben nem szeretem azokat az embereket, akik órákig térdelnek az oltár előtt. Jézussal odahaza is együtt lehetek. Amikor viszont ikont festek, akkor biztosan mellettem áll Krisztus. Ilyenkor ő vezet a kezemet.”

Beszélgetésünk idején három darabban is játszott. Az *Advent a Hargitán* Zetelakiját már tíz éve folyamatosan. A *My Fair Lady*ben meg az öreg csatornatisztító szerepét osztották rá, és *Lengyel Menyhért Lenni* vagy *nem lenni* című művének is megvolt már a bemutatója.

Agárdy Gábor által festett ikon

A már szintén az égi festőállvány mellé települt Szász Endre megjegyezte a kiállítás megnyitón: ezeket az ikonokat el kellene adni. Agárdy vörös arccal így replikázott: „Te festőművész vagy, ebből élsz. Addig, amíg a képzőművészek és a festő barátaim nem játszanak színházban, nem adok el egyetlen képet sem.”

Azt is mondta, reklámfilmekben sem hajlandó szerepelni, csak akkor talán, ha már nem lesz mit enniük.

Amikor tehetségről, színészetéről, szerepformálásról, színpadi sikerekről beszélgettünk, így summázott: az a színész, aki este hét és tíz óra között elhiszi magáról, hogy Anglia királya, az nem normális. De ha nem hiszi el, akkor rossz színész.

Agárdy Gábor a legkiválóbbak egyike volt. Budapest díszpolgára a Farkasréti temetőben alussza örök álmát; Törley Mária szobrászművész készített gyönyörű síremléket. Egykori lakóházának falán, a VI. kerületi Király utca 82. alatt – ahol 1961-től haláláig élt – feleségének kezdeményezésére és támogatásával hat éve avatták fel emléktábláját, melyen Márai örökbecsű sora olvasható: „Amíg az embernek dolga van a földön, él.”

Megjelent az *Újember Katolikus Folyóiratban*, 2016. Április 19-én.

Kiss Lehel

Odzuni Hovhannesz és a kalifa

Omár Umajjád, a rettentő kalifa erős kézzel kormányozta kiterjedt birodalmát, távoliak és közeliak egyaránt félték a nevét. Amilyen hatalmas úr volt, épp olyan egyszerűen élt, számúzva magától minden kényelmet és földi ragyogást. Öltözete nem volt egyéb, mint durva daróc, étele pedig legtöbbször csak puszta kenyér. A palota legkisebb, minden ékeség nélküli szobáját választotta ki magának lakhelyül, ott borult térdre napjában ötször, Mekka felé fordulva. Ha lepergett a falakról a vakolat, a hibát mindannyiszor saját kezével javította ki áldásmondások közepette.

Omár Umajjád másoktól is elvárta – kiváltképpen családtagjaitól és az előkelőségektől – a hasonló lelki buzgóságot és önmegtartóztatást. Az imádság és a Korán olvasása mellett az időt leginkább bölcs és tudós emberek társaságában szerette tölteni.

Mióta meghallotta az örmények új katolikoszának hírét, egyre erősödött benne a vágy, hogy őt szemtől-szembe lássa. Kíváncsi volt, milyen lehet az az ember, akinek szerénységéről és tudásáról még ilyen távolságban is ámulattal beszélnek. Elhatározta hát, hogy magához rendeli Odzuni Hovhanneszt. Alig várta azt a napot, amikor megismerkedhet vele. Százszor is elképzelte a találkozást, s ahogy telt az idő, egyre izgatottabb lett.

Végre jelentették, hogy a vendég megérkezett. A kalifa felállt a székéből, és elindult az ajtó felé. Ekkor a katolikosz belépett a terembe. A kalifa megtorpant: Hovhannesz főpapi öltözeténél még sohasem látott pazarabbat! Süvegén aranszálakkal hímzett angyalok repdestek, földig érő bársonyköpenyének magasított gallérján szőlőindák kanyarogtak. A köpeny alatt a felkelő Nap színeiben pompázó selyemruha, nyakában ékkövekkel díszített kereszt. Am a katolikosz sem döbbsent meg kevésbé a kalifa láttán.

– Ha jól tudom, Jézusnak és az apostoloknak nem volt ilyen ruházatuk! – jegyezte meg egy kis idő után Omár Umajjád.

– Azt gondoltam – felelte *Hovhannesz* – így illik színed elé járulnom.

Ekkor letette a süvegét, kioldotta a köpeny ragyogó fűzőit, és lehántotta magáról a selyemruhát. A kalifa csak most lepődött meg igazán: az örmény főpap testét daróc fedte, durvább és foltosabb, mint az övé!

– Ó! – csak ennyit tudott mondani.

A katolikosz folytatta a vetkőzést. Karjait kiszabadítva derékig letolta a darócruhát, s meztelen felsőtesttel állt a kalifa előtt, aki most már hangosan kiáltott fel:

– Óóó!

A vendég karjain, oldalán zöld és lila foltok éktelenkedtek, a hátán hosszú csíkok hegei. Vezeklőve alól feketén szivárgott a vér.

A palotában napokon át teljes csendnek kellett lenni. *Omár Umajjád* és *Odzuni Hovhannesz* éjszakákba nyúlóan beszélgetett egymással a Koránról, a Bibliáról, Mohamedről, Jézusról, a csillagok járásáról, az arabok erejéről, az örmények szenvedéseiről.

Búcsúzás előtt a kalifa megilletődve kérdezte:

– Mondd meg, bölcs és nagy tudású katolikosz, mit tehetnék érted? Van-e valami szívbeli kívánságod? Feltétel nélkül teljesítem!

– Azt kérem, ó, nagy tiszteletű kalifa – felelte *Hovhannesz* – hogy országomban az evangélium hirdetése ne ütközzön akadályba, és minden keresztény szabadon gyakorolhassa hitét!

– Meglesz! – mondta határozottan a kalifa.

– A hitük miatt vértanúhalált haltak elkobzott javait pedig szolgáltatassá vissza az örményeknek! Ennyit kérek!

– Meglesz! Ezen felül azt is megígérem – tette hozzá *Omár Umajjád* – hogy amíg én leszek a kalifa, Örményországnak nem kell adót fizetnie!

A kalifa állta a szavát. Az örmény egyház még az ő halála után sem kellett soha adót fizessen a megszálló araboknak.

Helyesbítő információ

Az alábbi helyesbítő kiegészítést Szervátiusz Anikótól, Szervátiusz Tibor leányától kaptuk, a művészlől közölt korábbi cikkünk kapcsán. A helyesbítésnek örömmel adunk helyet: „Szeretném a szerkesztőséget tájékoztatni, hogy a www.szervatiusz.hu oldal hiányosan közli Édesapánk adatait. Hárman vagyunk testvérek: Anikó, István (Édesanyánk Bach Hedda) és az Ürmösi Enikővel kötött második házasságból származó Boglár, akinek édesanyjával 22 éven át élt Édesapánk és együtt küzdöttek meg az áttelepülés nehézségeivel. Róluk egyáltalán nem tesz említést a honlap, mintha nem is léteznének.”

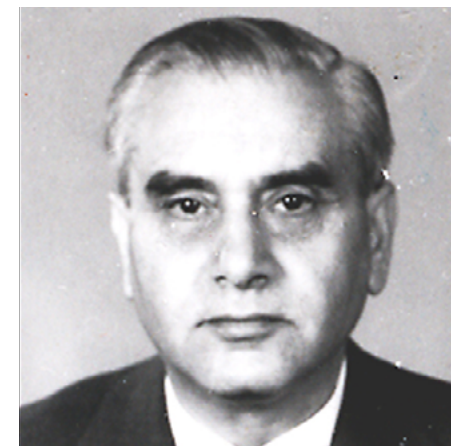
A Szervátiusz Anikó által létrehozott, édesapjára emlékező Facebook oldal elérhetősége: „Szervátiusz Tiborra emlékezve”

Péter H. Mária

Emlékezés dr. Mártonfi László egyetemi tanárra, a marosvásárhelyi Gyógyszerészeti Kar egyik alapító tanárára, születése 107. évfordulója alkalmával

Mártonfi László nevéhez fűződik az 1948-ban létrehozott Marosvásárhelyi Gyógyszerészeti Kar Gyógyszerészeti kémiai tanszékének létrehozása és annak vezetése. *Mártonfi László* gyógyszerész egyetemi tanár és felesége, szintén gyógyszerész, így már egyetemista koruk óta, mind a magánéletben, mind a szakmában egymást segítették, és mint házastársak egymást jól megértve egy szép, tartalmas kiegyensúlyozott családi és szakmai életet éltek.

Mártonfi László egy olyan örmény eredetű családból származott, amelyben több orvos, gyógyszerész és tanár is volt. Szamosújváron született 1903. január 2-án. Édesapja, dr. *Mártonfi Lajos* geológus, biológianár, a helybeli gimnázium alapítója és 25 éven át igazgatója volt. Az Erdélyi Múzeum-Egylet megbízásából, *Gr. Eszterházy Kálmán* elnök és *Dr. Brassai Sámuel* alelnök ajánlásaival, még ifjú korában több éven át földtani kutatásokat végzett és tudományos anyagot szolgáltatott a múzeum gyűjteménye számára. Édesanyja *Merza Gabriella*, *Merza Emanuel* leánya. Ebből a házasságból 4 gyermekük született: bátyja *István* (1895-1966), aki a Ferenc József Tudományegyetemen 1919 márciusában orvosi diplomát szerzett, majd Szilágysomlyón „mindenki orvosa” lett. A középső fiú, *László*, aki már a román tannyelvű I. Ferdinánd Király Egyetemen kapott gyógyszerész oklevelet és húgai: *Erzsébet*, aki még gyerek korában meghalt valamint *Margit*, aki később gyógyszerész asszisztens lett. Az apja korán 1908-ban elhunyt, és így az édesanya özvegyen nevelte a négy majd három kiskorú gyermekét.

kodott. Ezzel megkezdte a gyógyszerészi pályáját, majd az egy év letelte után, 1924 őszén beiratkozott a román tannyelvű I. Ferdinánd Király Egyetemre, ahol sikeresen elvégezte tanulmányait. 1927-ben megkapta gyógyszerészi oklevelét 246/1927–28. számmal. Jó és szorgalmas tanuló lévén már egyetemi hallgató korában, 1926. október 1-től *dr. Pamfil I. P. Gheorghe* professzor vezette Gyógyszerészeti Intézetben gyakornoki beosztásban (kinevezésének száma: 151 599/15, december 1926), dolgozott. Valószínű meg voltak munkájával elégedve, mert 1928. május 1-től ugyanitt tanársegéd lett (kinevezésének száma: 62 122/ 1. mai 1928). Ez idő alatt *Pamfil* professzor irányítása mellett elkészítette doktori értekezését, amelyet 1931-ben védett meg a gyógyszerészdoktori fokozat eléréseért. Doktori értekezésének tárgya a Nátrium-, Calcium- és Magnéziumsók előállításja természetes anyagokból: kősó, gipsz és dolomitból, valamint ezeknek a természetes anyagok anionjainak felhasználása.

Közben már a doktori fokozat elnyerése előtt, 1930. április 1-jén kitűnő eredménnyel vizsgát tett a Munkaügyi- és Egészségügyi Minisztérium bizottsága előtt a gyógyszerészeti vezetőgyógyszerészi címért. 1931-ben ugyanezen minisztériumok által szervezett versenyvizsgán Bukarestben is részt vett, hogy gyógyszerészeti nyitására jogot kapjon. Ezen a vizsgán a több mint száz jelentkező közül hetedikként 19-es átlagjeggyel végzett (a maximálisan elérhető jegy a 20 volt).

Mártonfi professzor 1949. március 22-től az 1968/69-es tanév végéig, nyugdíjazásáig tanított és vezette az általa alapított tanszéket. Kezdetben, mikor a tanszéken még nem volt más oktató, a gyakorlatokat is ő tartotta. A négy később három szemeszteres gyógyszerészeti kémia oktatója

sán kívül 1951-től 1962-ig a merceológia, a gyógyszerészi áruismeret féléves tantárgy tanítását is elvállalta. 1962-től nemcsak magyar nyelven, hanem románul is tartotta az előadásokat. Így ő volt a gyógyszerészeti kémiai oktatás megteremtője. Előadásai gazdag oktatói, valamint gyakorló gyógyszerészi tapasztalatait tükrözték és a rendszeresség, a tökéletes érthetőség jellemezte őket. Kinevezése után feleségével és *Zsófia* kislányával együtt áttelepültek Marosvásárhelyre, ahol felesége előbb az egyetemi, később kórházi gyógyszerésztárban dolgozott nyugdíjazásáig.

Tehát, *Mártonfi* professzor 1949. március 22-től az 1968/69-es tanév végéig, nyugdíjazásáig tanított és vezette az általa alapított tanszéket. Kezdetben, mikor a tanszéken még nem volt más oktató, a gyakorlatokat is ő tartotta. A négy később három szemeszteres gyógyszerészeti kémia oktatásán kívül 1951-től 1962-ig a merceológia, a gyógyszerészi áruismeret féléves tantárgy tanítását is elvállalta. 1962-től nemcsak magyar nyelven, hanem románul is tartotta az előadásokat. Így ő volt a gyógyszerészeti kémiai oktatás megteremtője. Előadásai gazdag oktatói, valamint gyakorló gyógyszerészi tapasztalatait tükrözték és a rendszeresség, a tökéletes érthetőség jellemezte őket. Egyetemi oktatóként az elsők közt bocsátott a hallgatók rendelkezésére sokszorosított jegyzeteket. Már az első év után, 1950-ben tankönyvpótló egyetemi jegyzetet írt a 227 oldalas Szervetlen gyógyszerészi kémiai jegyzetek címen. 1950-ben, majd 1959-ben a Gyógyszerészi kémia. I. rész: Szervetlen vegyületek címen 212 oldalas könyvatos jegyzete jelent meg.

Az oktatói munka mellett tudományos tevékenysége is sokoldalú volt. 1956-57-ben egy jelentős új eljárást dolgozott ki

a növényi olajok vizsgálatára. Ezt a VII. Román gyógyszerkönyv és még több más gyógyszerkönyv is felvette hivatalos módszerei közé. Éveken át különböző szervetlen anyagok meghatározási módszereivel és egyes alkaloidok kristálytani sajátágaival is foglalkozott, az elemi kén meghatározásának általa kidolgozott módszerét újításnak elfogadták és Újító oklevelet is kapott. Módszerét átvette a Román Gyógyszerkönyv mellett más külföldi gyógyszerkönyvek is. Tudományos kutatásainak eredményei közül kiemelkedő az olajos kontrasztkészítmények előállításának és tanulmányozásának (1956). Éveken keresztül foglalkozott növényi olajokkal, elsősorban a tárolás során történő változásokkal és ezek megakadályozásával (1957). Mint szakszerkesztő munkatársa volt a Román Gyógyszerkönyv VII. és VIII. kiadását szerkesztő bizottságnak. Ezen kívül nagyszámú cikkely és több kémiai monográfia szerzője volt. Kutatásainak eredményeit 1957-től a *Farmacia* c. országos gyógyszerészi szaklap hasábjain közölte. Ennek a havonta megjelenő országos folyóiratnak a szerkesztőbizottsá-

Családi kripta a Házsongárdi temetőben

gában tevékenyen részt vett élete végéig, így évtizeden át képviselte a marosvásárhelyi Gyógyszerészeti kart ennek a szakfolyóirat szerkesztő bizottságában. Számos dolgozata jelent meg a marosvásárhelyi egyetem kiadványában, az Orvosi Szemlében is, valamint a szintén Marosvásárhelyen megjelenő Gyógyszerészi Értesítőben.

Dr. Mártonfi László egyetemi tanár maradandó oktatói és tudományos-kutatói tevékenységével bekerült a romániai gyógyszerészet történetébe. Így neve és arcképeről készült festménye az alapító tanárok közt szerepel az egyetem tanácstermében.

Még Kolozsváron megnősült, felesége kolozsvári polgári családból származó *Pápai Zsófia*, akinek apja *Pápai Sándor* okleveles építész mérnök, anyja *Baboss Emília*, testvéröccse *P. Zoltán* (1909-2000) később neves marosvásárhelyi sebész professzor lett. *Pápai Zsófia* 1904. november 19-én született Kolozsváron. Iskoláit szülővárosában a Marianumban végezte 1910 és 1922 között. Ezután ő is a gyógyszerészi pályára lépett, 1923. aug. 1-től 1924. aug. 1-ig, *Lukács Ferenc* (1882–1958) Apostol nevű kolozsvári gyógyszerésztárban gyakornokoskodott. Egyetemi tanulmányait ő is a román tannyelvű I. Ferdinánd Király Egyetemen végezte, ahol 1927. december 17-én a gyógyszerész oklevelet, majd 1928-ban a „libera practica” a szabad gyakorláshoz való engedélyt is megkapta. Már 1926. október 1-től dolgozott a klinikai gyógyszerésztárban gyakornokként, majd 1930. január 1-ig tiszteletbeli tanársegédként. Ekkor visszament *Lukács Ferenc* gyógyszerésztárba, és 1932. január 1-ig vezette azt gondnoki minőségben. Ugyanilyen beosztásban vállalta el 1932. január 1-től az elhunyt gyógyszerész örökösei tulajdonát képező Isteni Gondviselés gyógyszerész-

vezetését is 1938. november 1-ig. Ekkor átment dolgozni férje, *Mártonfi László* Diana gyógyszerárába, mint alkalmazott, beosztott gyógyszerész, ahol a gyógyszerár államosításáig (1949. április 2.) dolgozott.

Miután férje, *Mártonfi László* kinevezést kapott Marosvásárhelyre, ő is ide költözött kislányával együtt. Marosvásárhelyen 1950. aug. 1-től 1957. dec. 1-ig az 1. sz. poliklinikai gyógyszerárba kapott kinevezést, majd a 101. sz. klinikai gyógyszerár steril oldatokat készítő laboratóriumának lett a vezetője nyugdíjazásáig (1965. jan. 1.).

Dr. Mártonfi László professzor 1973. október 20-án hunyt el Marosvásárhelyen. Sírja Kolozsváron a Házsongárdi temető lutheránus részébe az egykori őseinek kriptájában van. Felesége férje halála után visszaköltözött Kolozsvárra. Kilencvenöt éves korában, 2003. március 27-én hunyt el. Őt is ugyanabba a kriptába temették el. Sajnos ma a kriptá kissé elhanyagolt állapotban van, de jól olvasható a tető alatti szürke táblán *Merza Izsákné* síroltja.

Dr. Mártonfi László professzor a szerénység mintaképe volt és maradt egykori tanítványai és munkatársai számára. Pontossága, lelkiismeretessége példamutató volt kollégái és tanítványai részére. Igazságszerető és igényes tanár volt és ebben mindenkor következetes is maradt. Szerette szakmáját és a szakma szeretetét átültette tanítványaiba és munkatársaiba egyaránt. Emlékét kegyelettel ápoljuk valamennyien, és nekünk, akik egykor tanítványai vagy munkatársai voltunk, megadott, hogy közelebről megismerhettük, tisztelhetjük, megszerethettük és értékeljük, mint a gyógyszerészeti kémia kiváló előadóját. Ezt ne felejtjük el, gondoljunk reá tisztelettel szeretettel és hálával. Nyugodjon békében.

Köszönetet mondok *Mártonfi* professzor leányának, *Felméri Zsófiának*, *dr. Széman Péter* főorvosnak, a családi adatok közléséért és *dr. Gaal Györgynek*, kolozsvári helytörténésznek, a Házsongárdi Alapítvány vezetőségi tagjának a temetői adatokért.

Megjelent az e-nepujasag.ro oldalon

Értesüljön programjainkról hírlevelünkben!

Tisztelt Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek Olvasó!

Remélhetően az év második felében újraindul a közösségi élet és újra tarthatunk rendezvényeket, közösségi találkozókat, barangolásokat, kézműves és gasztronómiai műhelyeket. Tekintettel arra, hogy a Füzetek csak kéthavonta jelenik meg, nem tudjuk naprakészen Önt értesíteni az újságon keresztül. Program ajánlatainkat megjelentetjük majd a www.eokk.hu honlapon, illetve a honlapon fel tud iratkozni hírlevelünkre is, hogy mindig frissen kapja meg az értesítéseket a hírekről, programokról, cikkekről.

Amennyiben Önnek nincs közvetlen internet elérési lehetősége és mégis szeretne időben értesülni az eseményekről, úgy javasoljuk nézzen körbe a családban, a szomszédságban. Ha talál valakit, aki felvállalja, hogy segít Önnek közvetíteni ezeket a programértesítőket, akkor javasoljuk beszéljen vele és kérje meg, hogy ő iratkozzon fel hírlevelünkre, és értesítse Önt a programokról.

Szerkesztőség

Fabók Dávid

Megkóstoltuk Noyan Tapan Rozé, az örmény bor

November óta éljük zárkóztatottabban életünket, minimálisan találkozva rokonainkkal, barátainkkal. Mostanra éppen elég volt belőle, ezért egy szigorúan tíz fő alatti, nyomokban maszkot is viselő, beszélgetős, borozgatós, társasjátékos estét tartottunk az elmúlt pénteken.

Amikor barátainkkal találkozunk, mindig előkerül valami érdekes finomság, valaki olyant süt-főz, amit még nem ettünk, de előfordul, hogy egyikünk csak meglát valami izgalmas finomságot jártában-kelében és elhozza, megosztja a többiekkel.

Valahogy így alakult most is. Novemberben nyitott az "Armenian Food" üzlet, mondhatni mini szaküzlet az Akácfa utcában. Néhány négyzetméter az egész, viszont szintiszta örmény. Örmény ételek, kompótok, lekvárok, gyümölcslevek és még megannyi más finomság áll a polcokon, és természetesen borok, valamint a mindent vivő Ararat Brandy. Amióta megnyitottak és egy ismerősöm felhívta rájuk a figyelmemet, terveztem, hogy körülnézek náluk. Ezidáig ez nem sikerült. Most is majdnem feladtam, mivel végtelen ciklusban kellett parkolót keresnem a környéken, hogy megközelíthessem az üzletet, de a türelem parkolót terem.

Az üzlet kicsiny kirakatában a szokásos termékbemutatón kívül lavash van kifüggesztve, mint valami aszalterítő, vagy textílnemű, mosás utáni száradási céllal. Ha a cégér alapján nem kerülnénk képbe a bolt lényegével kapcsolatban, a lavash helyére teszi a dolgokat. A piciny üzletbe lépve örmény hölgyek örményül köszön-

tenek és azonnal segítenének – immár magyarul –, ahogy a jó kereskedő teszi, hiába a vér nem válik vízzé. Elmondom, hogy először vagyok itt, ismerkedem a hellyel, és ennek nagyon örülnek, hiszen ez is a jó kereskedő ismérve. Készítést

érzek, hogy megvalljam nekik, csak félig vagyok örmény, anyai ágon, és a nyelvet sajnos nem ismerem. A barátságos kereskedői válasz nem késik, “félig? Az éppen tökéletes, pont egy féllal több, mint a semmi”. Csak pozitívan!

Néhány dolgot nem tudtam otthagyni, mivel brandy tartalékaim éppen fel vannak töltve, az örök sláger termékből nem hoztam, de többek között a címben is szereplő *Noyan Tapan* rozéval lettem gazdagabb. Időbe telt, míg száraz bort találtam a polcokon, ez igaz. Édesapám egyik alapvető fontosságú útravalója volt számomra kamaszkorom idején, hogy “fiam, a bor az száraz”. Így alakult, hogy addig kutattam, míg megtaláltam ezt a rozét. A címkéről Noé bárkája köszön ránk, ahogy halad célja, az Ararát felé. A bor nevének jelentése ugyanis “Noé bárkája”. Izgalmas, visszafogott, mégis hatásos és szép címke, azoknak is szívből ajánlható ez a rozé, akik első körben a címke szépsége alapján választanak bort.

Megkapó volt az ital színe is, nem az általános, pirosas, hanem a számomra különösen tetsző, hagymahéj színű nedű mosolygott hívogatóan az üvegben.

Vártam az estét, hogy a barátokkal, a hosszas elzártság után végre együtt kocintva, ezt a bort kóstoljuk. Nem vagyok sommelier, nem vagyok borszakértő, igyekszem eltanulni hozzáértő barátaimtól a borhoz való hozzáállást, a bor tisztelétét és ízlelését, hogy “illatolunk” és kóstolunk, nem pedig csak bedöntjük a pohár bort és kész. Szóval szakszerűen semmiképp nem tudom megfogalmazni, hogy milyen gyümölcsösség és milyen tanninok, stb. Annyit tudok elmondani, hogy picit fanyar és ezzel együtt mintha kissé késői szüretű szőlő volna e bor lényege, de mindenképpen harmónikus és egységes ízzel volt dolgom. Nagyon megsze-

rethető bor, úgy tűnik, hogy egy jó baráti beszélgetés elmaradhatatlan kelléke lesz, hosszú, vagy hosszúnak tűnő estéken. Könnyű lesz azzá váljon, mivel egyöntetű volt a társaságban is ez a vélemény.

A címke szerint ez a bor “Wine of Armenia” és ha már Örményország bora, lássuk mit is ittunk pontosan. Az internetet segítségül hívva megtudható, hogy Areni, korábban Arpa falu, ahová ez a bor való, Vajoc Dzor tartományban fekszik és kifejezetten bortermeléséről ismert. Emellett azonban arról is, hogy a kétezres évek elején egy itteni ásatáson került elő a legősibb bőrcipő és a legősibb borászat lelet együttese.

Az időszámításunk előtt 4000 évvel működő “borászatból” szőlőprés, fermentációs tartályok, edények és kupák kerültek elő, valamint a bortermő szőlő, a *Vitis Vinifera* faj töveit és szőlőmagvakat is találtak a régészek. Mindez arra utal, hogy már kiforrott mesterséget űztek őseink a megtalált helyen, tehát a szőlő és borkultúra eredete még korábbra nyúlik vissza. Nem elhanyagolható, hogy Areni 1321-ben épült örmény templomát az a Momik mester tervezte, aki leginkább a nem túl távol fekvő Noravank kolostorának dombozműveinek faragójaként ismert.

Bár arra természetesen sehol sincs hivatkozás, hogy a *Noyan Tapan* borai nevükhöz hűen Noé bárkájának fáiból készült hordóban érlelődjenek, remek betekintést nyújtanak az örmény borok világába. Ez a kóstoló, ez a pohár bor valódi különlegesség volt baráti asztalunkon, és csakúgy, mint a címkén szereplő olajjal repülő galamb, a közösségi lét, a baráti együttlétek reményét hozta el ezen az estén számunkra, a hosszú bezárkózás vége felé közeledve.

Noyan Tapan - Rosé. Megkóstoltuk, érdemes volt!

Nagy Kornél

Örmény kereskedők Tokaj–Hegyalján, 1. rész

Az örmény kereskedők tokaj-hegyaljai jelenlétéről igen kevés adat áll a kutatók rendelkezésére. Ennek oka egyrészt abban gyökerezik, hogy kereskedelmi tevékenységüket e régióban nem igazán kutatták. Másrészt a hegyaljai zsidósággal és a görögséggel ellentétben nem alkottak közösségeket a borvidéken, azaz nem telepedtek le. Ugyanakkor a jelenlétük a forrásokban és borkereskedelemben megkérdőjelezhetetlen.

Az örménység számára sohasem volt ismeretlen a szőlőművelés és a borkészítés tudománya. A történeti Örményország területe a kaukázusi Grúziával együtt a borászat bölcsője volt, így az örmények már az időszámításunk előtti évszázadokban is borral kereskedtek.

A mai Tokaj–Hegyalján az örmények a 15. század végén jelentek meg kereskedőként, mint a lengyel uralkodók alattvalói. Tudniillik a 15–17. században a Hegyalján a lengyel borkereskedő tulajdonképpen gyűjtőfogalom, ugyanis a borkereskedéssel foglalkozók tekintélyes hányada német vagy örmény származású volt. Az örmények lengyelországi jelenlétének oka pe-

dig történelmük vérzivataros évszázadai-ban keresendő.

A középkori Örményország valójában már 11. század közepére megszűnt, mint politikai entitás. Az 1045. évi bizánci hódítás, amelyet közvetlenül a szeldzsuk-török uralom, majd az 1204. évi grúz annexió, valamint a mongolok, türkmének és oszmán-törökök inváziója követett, jelentős hatást gyakorolt az örménység sorsára. A folyamatos inváziók, vallási üldöztetések az örmények tömeges, biblikus méretű kivándorlását eredményezték a kelet-európai (a krími, halicsi és moldvai), valamint kilikiai, kis-ázsiai és közel-keleti diaszpórákba.

Lengyelországban az örménység jelentős közösséggel rendelkezett a középkor óta, amely a legtehetősebb volt a középkori diaszpórán belül. A mai Podólia és Galícia területén a 13. századtól kezdve nagy számban jelentek meg örmény menekültek, akik az úgynevezett észak-levantei kereskedelmi útvonal mentén hozták létre közösségeiket. Szabad vallásgyakorlatukat, illetve kereskedelmi kiváltságukat mind a halicsi fejedelem, mind pedig az Aranyhorda elismerte.

A galíciai örménység történetében döntő momentumnak bizonyult a halicsi fejedelemség lengyel elfoglalása 1346-ban. *III. (Nagy) Kázmér* (1333–1370) az újonnan meghódított területet igyekezett minél gyorsabban a lengyel államba integrálni. A király az ott megtelepedett, illetve folyamatosan megtelepedő örményekben partnerre talált: erős kereskedő-kézműves, város lakó társadalmi csoportot látott bennük, akik képesek voltak a korabeli Lengyelország gazdasági fejlődésének katalizálására. Másrészt ezek az örmény csoportok a kelet-közép-európai társadalmakban hiányzó városi polgárság szerepét is képesek voltak betölteni. Az uralkodó 1356-ban kiadott dekrétumaiban a királyság egész területén szabad kereskedelmi jogot biztosított az örményeknek, továbbá engedélyezte számukra a szabad vallásgyakorlatot is. Ezeket a rendelkezéseket *III. Kázmér* király utódai egészen a 17. század első feléig megerősítették. Ez különösen igaz volt *Báthory István* (1576–1586) királyra és erdélyi fejedelemre (1571–1586), aki még kedvezőbb kiváltságokat adott a kereskedelem és vállalkozás terén az örményeknek.

A 17. század elejéig Lengyelország az örménység számára mindig is a menetsvát jelentette, mert a folyamatos anyaországi hadjáratok és az ezzel járó üldöztetések

miatt további örmény lakosok hagyták el szülőföldjüket, és a Krím-félsziget érintésével Lengyelország területén letek új hazára. Jól ismerték a *III. (Nagy) Kázmér* óta biztosított kedvező feltételeket. A 17. század elejére mintegy 100 ezer örmény élt az akkori lengyel állam területén. Ráadásul a Krím-félszigeten élő örménység jelentős része 1475-ben – miután a Krími Kánság az Oszmán Birodalom közvetlen politikai befolyása alá került – Lengyelországba települt át. Ugyanakkor a 16. századra a Lengyelországban élő örménység jelentős része már nem saját nyelvén beszélt. Ugyanis a 14–15. században a körükben végbement nyelvcsere eredményeképpen krími törökül (az úgynevezett armeno-kipcsak nyelven) beszéltek, miközben írásukat örmény betűkkel jegyezték le. Az eredeti örmény nyelvet csak papjaik beszélték, leginkább istentiszteleteik alkalmával. Ez azért volt fontos, mert a Lengyelországban élő örmény kereskedők e nyelven készítették a kereskedelmi tevékenységükkel kapcsolatos feljegyzéseiket, amelyek mind a mai napig a varsói, a lengyeli és a krakkói levéltárak egyik legértékesebb részét képezik.

Az örmények Lengyelországban elsősorban városokban telepedtek meg. Erős önkormányzattal – élén az örmény bírókkal – és egyházközségekkel rendelkező közösségekről tudunk Bar, Belz, Jaroslawl, Jazłowiec, Kameniec-Podolski, Kraków, Krosno, Kutu, Luck, Łwów/Lemberg, Premysl, Stanislawów és végül a 17. században *Báthory István* kancellárja, *Jan Zamoyski* által alapított Zamość városokban. Az örmények a 15. századra olyanynyira megerősödtek gazdaságilag, hogy erős kereskedőtársaságokat, ahogy ők nevezték, testvériségeket hoztak létre, amelyeket hatalmas és befolyásos kereskedőklánok vezettek. Neveiket a 15. század

végére teljesen lengyelesítették, ám ennek dacára ki lehetett deríteni, hogy e nevek mögött örmények rejtőztek. Ilyen híres kereskedőklán volt Lengyelországban az Abgarowicz, Bernatowicz, Isakowicz, Mardirosowicz, Nersessowicz, Nowak, Ohanowicz, Petrowicz, Romaszkan, Stefanowicz, Torosowicz, Symonowicz, Teodorowicz és Tumanowicz család.

Ezek a kereskedőklánok a 15. század óta különösen nagy figyelmet szenteltek a magyarországi borok Lengyelországba vitelének. Nemesyszer Magyarországra jártak borokat vásárolni, és általában Bártfa, Eperjes, Kassa, Késmárk vagy Lőcse városokban jutottak magyar borokhoz. Az örmények eleinte szerémségi borokkal kereskedtek, majd a 15. század második felében a felvidéki városok kialakuló szőlőbirtoklásának eredményeképpen áttértek a hegyaljai borok adásvételére. Így már az 1470-es és az 1480-as években eljutott az abaújszántói, a mezőzombori, az olaszliszka, a sátoraljaújhelyi, a tállyai, a tarcali, a tokaji, vagy a tolcsvai borok híre Lengyelországba. A 16. században például feljegyezték, hogy a galíciai városok örmény templomaiban a liturgia (surb patarag) alkalmával hegyaljai borral áldoztak.

A mohácsi vészt követő évtizedekben a lengyelországi örmények a városi birtoklású szőlők mellett az uradalmi (tokaji, tállyai, sárospataki) szőlőkből is vásároltak borokat. Így az örmények közvetett és közvetlen módon is kontaktusba kerültek

a Serédy, az Alaghy, a Thurzó, a Perényi, a Dobó és a Lórántffy főúri családokkal. *Báthory István* uralkodása alatt ez a kereskedelmi kapcsolat még inkább lendületet vett. A lengyelhoni örmény kereskedők tevékenyen részt vettek az uralkodó hegyaljai, pontosabban a király tarcali, tállyai, tokaji és tolcsvai szőlőbirtokairól származó borok kereskedelmében.

Az örmények jelenléte igen aktív volt a makoviczai uradalom birtokában álló mádi szőlőkből származó borok eladásában is. Különösen azért fontos ez, mert a nevezett uradalom 1602-ig a lengyel *Ostrogorsky* főúri család birtokában állt, amelyet az előbb említett évben *Rákóczi Zsigmond* (1544–1608) erdélyi fejedelem szerzett meg. Azonban az örmény kereskedők, mint lengyel alattvalók, továbbra is fontos szerepet játszottak az onnan származó hegyaljai bor értékesítésében. Sőt a 17. század közepéig a lengyelországi örmények a Rákóczi-családdal is szoros üzleti kapcsolatban álltak. Különösen jók voltak ezek a kötelékek a Rákóczi-család grófi és az ún. körtvélyesi ágával. Ezen túlmenően más Zemplén vármegyei főúri, köznemesi és kisnemesi szőlőbirtokos családokkal is szoros üzleti kapcsolatban álltak (Bocskai, Baksa, Bónis, Hartay, Kapy, Semsey, Sennyey, Szepessy, Sztáray, Szuhay, Thököly, Zombory stb.).

Megjelent Rubicon 2016/8. számában

Folytatás a következő számban

Sztojka Tamás

Dávid Mária, tanítónő - interjú

Az 1980-as évek második felében elég sok hangfelvételt készítettem a kászoni falvak idős embereivel, akik nagyrészt pácienseim és egyben falustársaim voltak. Így volt ez az én tanító nénimmal is, aki első osztályos koromban tanított. Az itt közölt visszaemlékezés a második világháborúig tart, a további rész elveszett. Így is érdekes lehet... A tanítónéni a háború után évtizedekig Kászonban szolgált, tanított. 1970 körül ment nyugdíjba. Nyolcvan éves kora körül betegeskedni kezdett, aztán gondozásra is szorult. Bukarestbe a testvérehez költözött, mivel itt ő egyedül élt addig. Később ott halt meg, ott is temették el, de én mindezekről részleteket sajnos nem tudok. Szeretettel és hálával adom most közre ezt az emléktöredéket

Sztojka Tamás
Nyugalmozott családorvos
Kászon, Hargita megye

Dávid Mária tanítónéni lakásán vagyunk, Kászonaltíz 67 szám alatt. Úgy tudom, hogy a tanítónéni az egyetlen örmény származású személy Kászonban jelenleg. Dávid Mária nyugdíjas tanítónő vagyok, születtem Kászonaltízen 1910 április 9-én. Édesapám Dávid Márton postafőnök volt, postafőnöke öt Kászonnak, mind az öt falunak. Az ősszülei Örményországból menekültek el 1730 körül. Baróton voltak letelepedve. Édesapám Kézdivásárhelyen született 1851-ben. Az elemi iskoláit ott végezte, azután a felsőbb osztályokat Nagyszébenben. Kászonba lett kinevezve iskolai éveit után, megnősült, az első felesége Szentpáli Ida volt, szintén örmény származású, meghalt 1905-ben. Édesapám megnősült 1907-ben másodsor, elvette Baróti Máriát, aki sokkal fiatalabb volt nálánál. Született Szászrégenben. Édesapám meghalt 1914-ben. A posta és a mellette lévő üzlet egy épületben volt, leégett. Édesapám és Száva Márton, aki vezette az üzletet, kereskedő volt, unokatestvérek voltak, ő is szintén örmény.

Neki volt egy medvéje, mindig azzal foglalkozott napközben. Édesanyám felterítette az udvaron a ruhákat, a medve ment és leszedte őket. Miután leégett a lakás, a szüleim vettek egy beltelket és ráépítettek egy új épületet. Közben történt, hogy az anyagot kezdték lopni éjszakánként, édesapám kénytelen volt őrizni. Be volt rendezve egy szoba ahol aludt, itt megfázott, meghült, tüdőgyulladást kapott s három hónap alatt elvitte. Szegény édesanyámnak elege volt három kisleánnyal s édesapám betegen az ágyban. Én három éves és pár hónapos voltam, visszaemlékszem egyes dolgokra... Kicsi leánykák mentünk édesapámnak az ágyához, édesanyám védett, csak zsebkendőn keresztül engedte, hogy megcsókoljuk. Visszaemlékszem, egy alkalommal édesapám ebédelt csirkepaprikást, odamentem az asztalhoz, csirkecombot adott nekem, mintha most is látnám...

Édesapám halála után zárdába vittek. Először a nővéremet, azután, mikor anynyira nőttem vittek engem is. 1917-ben

Szamosújvárra kerültem, ferencrendi nővérek vezették az árvaházat. Nővéremet 1915-ben vitték, a nővérem ingyenes volt, ellenben értem édesanyám kellett fizessen minden hónapban 100 koronát. Kézdivásárhelyi bankon keresztül fizetett, de végül csak fél összeget, 50 koronát. Közben folyt a háború. Szamosújvárt jártam két osztályt az elemiben, hazahoztak 1919-ben. A húgom súlyos beteg volt, a spanyolnátha járvány miatt, tanító járt hozzá tanítani. Ő tanította az abc-t, ekkor első osztályos volt, utána én segítettem neki a második osztályban. Itthon jártam 3 osztályt, ez alatt a nővérem elvégezte ott a középiskolát, haza jött s engem vittek el ingyen tanulónak. Ott voltam hét évet, elvégeztem a „Scoala generala de fete Gherla”-t. Örmény iskolában jártam az első évet, azután elvették és román iskolába kellett járni. Az is körülményes volt, mert két évvel még többet jártam. Miután elvették az örmény iskolát, itthon jártam a harmadik, negyedik és ötödiket. Visszamentem Szamosújvárra, ott már nem vettek vissza csak az első polgáriba, ez még örmény iskola volt, az ötödiket nem számították be... A másodikban, 1924-ben elvették az örmény iskolát, én kellett volna menjek a harmadik polgáriba, de nem vettek fel, sokan voltunk az árvaházban, a hatodikat is ki kellett járjam. Így jártam ötödiket első polgárit, hatodikat második polgárit, utána a másik két osztályt. Édesanyám közben férjhez ment, én hazajöttem, segítettem a szüleimnek. Mostohaapám nem jó szemmel nézett minket.

Ki volt ő?

Bodó Mihály csendőrmester volt és mivel mi nőttünk, az igényeink is növekedtek, a nővérem elment a fővárosba, ott mesterséget tanult. Férjhez ment, a férjével nyitottak egy kenyérüzletet.

Itt álljunk meg egy kicsit. A tanító néni gyermekkorában, itt Kászonban milyen örmény családok voltak? Hányan voltak? Volt-e közösségi élet, jártak-e össze? Az én gyermekkoromban Bernád István volt, aztán Szálasi, volt egy Szultán család is. Ezek bérmaszülei voltak édesanyámnak. Örmény volt Szultán Izsák Lukács, aki mészáros volt, mint fiatalember megnősült, született egy fiuk, aki katonának állt s aztán meglépett Németországba. Örmény volt Kazatsay Matild, neki az első férje Kazatsay Tibor volt, de ő meghalt, utána férjhez ment doktor Weiszhez.(...) Aztán volt még Szálasi Miklós, ő nagyon jó kereskedő volt, de sok lovat is tartott, szekereket, gazdálkodott, ment az erdőbe a leányával. Egy alkalommal, mivel lovai voltak, vitte a hámozat a vállán, egy magyar csendőr megszólította: „te cigány, honnan vitted ezeket a hámozat?” Ő felelt: „Magamat ajánlom, Szálasi Miklós vagyok, ez a ház itt az enyém”. Most hat üzleteliség van az ő házában. Az egyik lánya Csíkszeredában él, a másik Marosvásárhelyen (...) Aztán volt egy örmény család, Lázár Lászlóék, akik ott laktak a piactéren, ahol most Koponyáék. Alacsony ház volt, lefelé kellett bemenni a lakásba, ő is nagyon jó kereskedő volt. A fiai iskolát végeztek, elmentek Kézdivásárhelyre, ott tartózkodtak. Volt még Bajkó Ferenc is, aki jegyző volt, Bajkó Barabás főorvosnak az édesapja. Valamikor volt még Fitos nevezetű örmény család is, de én már nem ismertem őket.

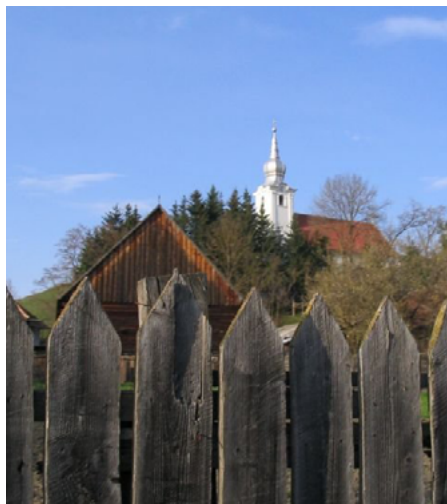
Most visszatérhetünk oda, ahol Bodó Mihályról beszéltünk...

...Aki nem jó szemmel nézett minket. A nővéremék kenyérüzletet tartottak, én bementem hozzájuk, délutánonként felcseréltem a nővéremet, mert nagyon fáradt volt. A húgom pedig Szászrégenben vé-

gezte a tanulmányait, megtanult varrni, kézimunkázni. A háború alatt elvégezte az egészségügyi iskolát, dolgozott a vöröskeresztnél, segített, ahol szükség volt rá. Három diplomát is szerzett.

Kik voltak a férjeik?

A húgomnak a férje *Agopján Ferdinánd* volt, most lesz a hét éves évfordulója. Nagyon jó ember volt, zenetanár, vezette a kórust, énekkart vezetett több helyen, megbecsült ember volt. A másik testvéremnek a férje német volt, nekik volt a kenyérüzletük. A háború alatt, mert *Nerstheimer* volt, valamiért elvitték munkára a zsidó századba. Nehéz munkára tették, beteges ember volt, a nővérem szót a német századnál, kivették a munkából. Később kimentek Ausztriába. Volt egy fiuk, gondolták, miért menjünk Kászonba, mivel foglalkozunk ott? Ott voltak 1959-ig, közben a fiú megnőtt, repülő s távirás volt. Kiment Amerikába, aztán a nővéremék is kimentek. A fiú megnősült, született három gyermekük, Providence-ben laktak. A nővérem nagyon élelmes volt,

Kászonjakabfalvi katolikus templom

nem hagyta magát. Németországban is vegyes ételmezerületet tartott, jól ment és Amerikában is jól ment. Nyakláncot fűzött, gyors volt, hosszú láncot tudott fűzni, az amerikai nők lusták. A főnöke az ő láncát áttette egy másik dolgozóéhoz, így ő kevesebb fizetést kapott, ezért ott hagyta azt a helyet. A bank által vettek egy házat, mert addig a fiákkal együtt laktak. Én is voltam náluk... Voltam Amerikában 1973-ban. Nővérem, mint mondtam, élelmes volt, megtanulta a cukrászatot, hívták házakhoz, elkészítette a tésztákat, salátákat is vendégségeken. Nagyon megbecsülték. Ott van a Rhode Island, piros szigetnek hívják, ott vannak a piros tyúkok, piros kakasok. Az asszonyok ott nem nagyon dolgoznak, lusták jobban mondva... Providence városban nagy tisztaság van a főutcákon. A mellékutakban a papirokat, sörös dobozokat eldobálják. A város lakói németek, franciák, örmények, fekete bőrűek, mindenféle vegyes társaság. Nagyon nagy a forróság. Az emberek este kiülnek az utcára, a házak elé, beszélgetnek, a gyerekek játszanak. Tizenegykor mennek be, a forróság akkor kezd lehűlni. Mielőtt eljöttem volna mondtam a nővéremnek, hogy én már három hónapja itt vagyok s még nem dugtam a lábamat az óceán vizébe. Mielőtt eljöttem volna július 31-én, azt mondja a nővérem, Mariska, holnap ebédeljünk korábban, mert megyünk az óceánhoz, hogy a lábadat dugd bele a vízbe. Aztán el is mentünk.

Most menjünk vissza 1927-be!

Az iskolában öt nyelven tanultunk, francia, német, örmény, román és magyar. Ahogy eljöttem az iskolából már nem használtam csak a románt és a magyart. Az iskola után itthon segítettem, aztán elmentem a nővéremhez, segítettem a gyer-

meknek a tanulásban, de nyáron mindig haza jöttünk Kászonba. Édesanyámék kint voltak a méhekkal Fehérkö fűrdőnél, mert öt évig ők működtették azt. Kitért a háború, a 44-es háború. Akkor, abban az időben a bélbóri iskolánál segítettem, mint segéd tanító 1942-től 1944-ig. Az iskolát befejeztük és hazaengedtek 1944 áprilisában. Azután itthon segítettem az irodán Bence jegyzőnek. Augusztusban kaptam egy levelet, hogy 28-án jelentkezem a bélbóri iskolánál. Én 24-én összekapoltam mindent, négy csomagot, körülbelül 20 kg-ot és feladtam 25-én, hogy én 26-án egyszerre érkezzem meg a csomagokkal. Közben 26-án, amikor mentem az irodába, hogy kérjek bizonyítványt arról, hogy dolgoztam, azt mondja a bíró, hogy „tanító néni, ne tessék elmenni a faluból, mert az oroszok bejöttek az Úzba, elfoglaltak minden területet”. Én a csomagokat feladtam 25-én és azok még máig mennek... Aztán visszamaradtam, bejöttek az oroszok, elmenekültünk. Mi nem akartunk sehová sem menekülni, de a szomszédban *Sánta Palinál* leesett a bomba. A mostohaapám az ajtót be akarta csukni, az ajtó ketté hasadt s őt a falhoz vágta... Azt mondta, menjünk innen el, mert én már megkaptam a magamét... Addig eszébe sem jutott a menekülés. Neki volt szép csizmája, édesanyám vette az ételmet, amit lehetett vinni, bundákat, én vettem két bőröndöt, hogy az ünnepi ruháimat én viszem, a többi elment...

Mentünk a falu végén a Vackoroknál, mostohaapám vitte a csizmáit és a meleg ruhákat, mert azt mondta, ki tudja hol alszunk s hol leszünk. Mi a méhesbe készültünk, 62 család méhünk volt, oda akartunk menni, de közben az oroszok a hadiszállást oda készítették. Mentünk a Tömlőhozó dombon keresztül s jöttek velünk szembe a katonák s a lovak. Láttuk,

hogy a telefondrótok le vannak vezetve a méhes felől a falu felé és mindenfelé. Mikor kimentünk a hegytetőre, jött édesanyám szembe, azt mondja, ne menjetek, mert tele van oroszral. Mikor jöttek a repülők, bebújtak a fák alá, utána kijöttek onnan. Nem mentünk tovább. Tömlőhozó patakában volt egy háromágú fenyőfa, mi odamentünk alá, két nap s két éjjel ott voltunk étlen-szomjan. Mivel édesanyám felment a méhesbe, ott maradt az étel, mert őt kivezték az oroszok és mindent elvettek. Mostohaapám készített ülőket a fa alá s azon gubbasztottunk, de ott meglátt minket egy alacsony rangú tiszt s egy katona. Én azt mondtam édesanyámnak, innen el kell menjünk. Mikor jöttünk a falu végén a *Bence* jegyző kaszálójánál, hát jó velünk szembe *Sánta Paliné*, s azt mondja, be kár, hogy nem voltak itthon, az oroszok mindent kivettek a kamarából, ládásilag a lisztet, cukrot s mindent, amit lehetett. Hazajöttünk nagy nehezen, félve, mert járkáltak az oroszok, a mostohaapám is beteg volt a légnyomás után.

Az udvarunkon ott ült egy orosz katona. Volt egy csirkénk, ércike volt, hogy ölje meg édesanyám. Nem volt zsír, de a katona hozott. A szomszédságban is összefogott néhány csirkét. Az iratokat mindent szétdobáltak, mert mi nem vittünk el egyebet, csak azt, amit felvettünk. Én kezdtem összeszedni az iratokat és a katona, aki a csirkét megfogta jön s meg akar engem ölelni. Mondom neki, ez kell neked, ez kell neked... Akkor én kiugrottam az ajtón s többet nem jöttem elé a lakásba. 14 napig voltak itt nálunk. Én a szomszédban az egyik csűr padlásán elrejtőztem, deszkák mögött egy nagyon szűk helyen, ahol alig lehetett megfordulni is. A bombázás által az összes épületek megvoltak nagyon rongálódva, kerítések leverve, égett a falu s kellett a vizet hordani.

Kocsis Katica

„A művészet ne legyen vonalzó”

Interjú Kopacz Máriával

Kopacz Mária kertjei egyszerre valóságosak és álomszerűek: éppúgy visszaköszönnek rajtuk konkrét tájak, mint az alkotó belső víziói. Az erdélyi származású művésszel az Új Műhely Galériában látható *Az én kertem* című kiállítása kapcsán beszélgettünk festményeiről, az alkotásról, gyerekkoráról és még azt is elárulta, hogyan vágott bele a regényírásba.

Gazdag színvilágú, burjánzó kertek elevenednek meg a mostani festményein. Milyen a viszonya a természethez?

Mindig is szerettem a kertet és a kerti munkát. Ha nem lett volna tehetségem a rajzoláshoz és az íráshoz, akkor biztosan kertész lettem volna. Egy boldog kertész. És most már végre eljutottam odáig, hogy elég nagy kertem van, ahol a fűnyírás és a fametszésen kívül mindent én csinállok: ások, kapálok, ültetek. Így, tavasz elején, általában mindig leteszem egy időre az ecsetet és kimegyek eldugdosni a hagymákat, elültetni az epret. Szerettem ezt a fajta kétkézi munkát, kikapcsol, miközben rá is ébreszt arra, hogy ha történne valami nagy katasztrófa, én akkor is feltalálnám magam.

Nagyon más lendület kell ehhez a fajta munkához, mint a festéshez?

Nem teljesen, nekem a festés is úgy jön, hogy bemegek a műterembe és csinálom. Törökülésbe leülök egy kispárnára, mellettem a macskám, előttem a földön a vásznom, jobb kéz felől pedig az eszközeim, a festékeim, hogy mindent elérjek. Előredőlök és már festek is. Sokáig hallgattam zenét festés közben. A *Karnevál* című sorozatom például úgy készült, hogy közben végig *Carl Orff Carmina Buranája*

ment. De a mostani festményeimhez az nem passzol, a kertes képeim a politikai műsorok hallgatása közben születtek.

Mennyire tudatos az alkotás során?

Az alkotás során hagyom a felsőbb éneket, hogy működjön. Az ecset irányítja a kezem, és ez csodálatos. Sokszor én magam sem értem, hogy bizonyos dolgokat miért festek a képre, miért épp oda vagy miért épp olyan színűre. Ez nem önkívület, hanem egyfajta ihletett állapot. Számomra nagyon fontos, hogy a művészet ne legyen túlságosan megtervezett, kiszámított, ne legyen vonalzó, ne legyen szigorú. Az életben rengeteg gyönyörűség van, én ezeket szeretném megmutatni. Itt most minden csupa kert, csupa természet, ame-

lyekbe az én kis vízióim szépen belesimulnak. Azt szeretném, ha e képeket nézve az emberek jókedvűek lennének.

A legtöbb képét falécekből összeállított keretekbe helyezi. Mi ennek a jelentősége?

Nem szeretem a hagyományos ráamákat, mert úgy érzem, azok korlátok közé szorítják a festményeimet. Az általam készített keret azonban együttműködik a képpel, azzal szerves egységet alkot. Szerettem, hogy így kitágíthatom a kompozíciót, kitolhatom a kép határait. A kereteket én magam állítom össze, ami igazán komoly munka, sokat dolgozom vele. Ezekben a képekben sosem egy kihalt, élettelen természet köszön vissza: állatok, emberek népesítik be a kertjeit. Igen, fontos, hogy mindig legyen a képen valami figura, madár, macska, ember, hiszen minden kertbe kell egy kis élet is. Nem tájképek ezek, de nem is akarok tájképeket festeni, nekem másképp jár a fantáziám. Epikus festményeket készítek, ezekben mindig történik valami. Az én alkotom epikai vagy történetmesélő, ami a képeimen is visszaköszön.

Akkor bizonyára emiatt sodródott az irodalom felé is. Hogyan kezdett el az írással foglalkozni?

Egészen kicsiként megmutatkozott, hogy van tehetségem az íráshoz. Az irodalomtanárom le is akart beszélni a képzőművészeti pályáról. Azt mondta: „Mari, menj irodalomszakra, neked írnod kell, ahhoz van tehetséged.” Aztán a hatvanas években felkérték, hogy illusztráljam *Lászlóffy Aladár Képeskönyv a vonalokról* című gyerekkönyv kötetét. A bukaresti Irodalmi Könyvkiadóban mindenkinek nagyon tetszettek ezek a rajzok, és azt szerették volna, ha más könyvhöz is készítek rajzokat. Én azonban azt mondtam: írnék én magam is egy könyvet.

A babiloni karperec volt az első regényem. Épp díszében voltunk a volt férjemmel a volt anyósomnál, amikor a levegőben elúszott előttem egy mondat. Én azonnal hazaszaladtam és elkezdtem írni. Csak az első mondat kellett, utána megírta magát a könyv, épp úgy, ahogy megfestik magukat a képeim. Életem egyik legszebb pillanata az volt, amikor egy színházi előadás szünetében odajött a kiadó szerkesztője, és közölte velem: kiadják a kéziratot. Úgy éreztem, hogy felrobbannak a csillárok, annyira örültem.

Aztán megírtam a második regényem is, az *Abban az órában* címűt.

Végig azt éreztem, hogy valaki áll mögöttem és diktálja a szöveget, én pedig csak csatorna, médium vagyok.

Ez egy komplex, sokszereplős, látomásos regény lett. Minden nap csak két gépelt oldalt írtam, majd letettem a szöveget, még akkor is, ha a mondat közepén voltam épp. Az első 36 oldalt *Lászlóffy Aladár*nak adtam oda először, ő nem is értette, hogy voltam képes abbahagyni az írást a két oldal letelte után.

Le lehet tenni így a szöveget?

Igen, mert két oldal után eltöltött az elégedettség, hogy a mai részemem milyen

jól megírtam. Nem akartam túlerőltetni magam, hiszen voltak más feladataim is: rajzoltam és festettem közben. Aztán ahogy elkészültem, beadtam ugyanabba a kiadóba, akik az első regényem kiadták. Viszont *Ceausescunak* akkor volt épp egy összeesküvés-elmélete, amely szerint minden transzcendentális mű, a jógázás, az ezotéria a rendszer ellensége, ezért tiltani kell. Az én regényemben is voltak ilyen mozzanatok: ördögűzés, látomások, így nem adhatták ki. De nem törődtem vele, feltettem a kéziratot a polcra és hagytam.

Aztán egyszer eljött *Szőcs István* a műterembe, aki korábban az első regényemről negatív kritikát írt, és mondta, hogy hallott erről a második könyvemről, szeretné elolvasni. Odaadtam neki, másnap pedig hívott, hogy semmit sem aludt az éjjel, mert nem tudta letenni a könyvet. Rögtön el is kezdte szervezni a kiadását, majd a fia, *Szőcs Géza* segített, aki kért, hogy illusztráljam is a kötetet. Aztán azzal annyi bíbelődtem, hogy végül elúszott a

lehetőség, és 2009-ig kellett várni a könyv kiadásával.

Mikor fogalmazódott meg önben, hogy festőnek fog tanulni?

Hatéves koromban már tudtam, hogy festő akarok lenni, és ettől senki sem tántoríthatott el. De szerencsés is vagyok a családommal, mert ők sosem tiltottak ettől a pályától.

Milyen volt a közeg, amiben felnőtt?

A Kopacz nagypapám házában laktunk, amiben három lakrész volt: egy nekünk, egy a nagybátyáméknak és egy a nagyszüleimnek. Érdekes és nagyon művelt emberek voltak a felmenőim, akik hatalmas társadalmi életet éltek.

Az őseim gyergyószentmiklósi örmények voltak, akik az 1700-as években kerültek Székelyföldre és nagyon hamar elmagyarosodtak. Borzasztóan gazdagok voltak, a vagyon pedig az első világháborúig kitartott. Nagypapámnak fafeldol-

gozója és cserépgyára is volt, azonban a háborút követően, amíg Szibériában volt fogságban, elcsalták tőle ezeket. A vagyon ugyan elment, de a társasági élet megmaradt. Rengeteg ember volt mindig körülöttünk, és én imádtam a sok vendégeskedést, a nagy vacsorákat. Színes és szeretettel teli gyerekkorom volt.

Hogyan érezte magát, amikor 1996-ban Magyarországra költöztek?

A férjem megkérte a kezem, miatta-érte települtem át. Gyönyörű házam volt Kolozsváron, házvezetőnővel, viszont a diplomata férjemet Magyarországra kötötte a szakmája, így vele tartottam. De nem érzem úgy, hogy elárultam volna Erdélyt, hiszen a személyem által egy icipici részt Magyarországhoz csatoltam.

Amikor megérkeztem, akkor kezdtem el igazán festeni. Körbenéztem, hogy itt miket csinálnak, de nagyon kevés tetszett. Egy nap bementem a műterembe és azt mondtam, hogy a fenébe, hát mázolni én is tudok! Elkezdtem faroslemezekre telefonkártyákkal festeni, majd a kompozíció megszületése után egy hajszálvékony ecsettel belerajzoltam a képbe. Akkor megtaláltam magam.

A költözés hatására váltott a rézkarcokról a festésre?

Nem, az még korábban történt. Az egyetemen rézkarcokat készítettem: komor, komoly témájú munkák voltak ezek. Talán azért lehetett így, mert amíg fiatal az ember, azt gondolja, hogy az élet terheit kell ábrázolni.

Aztán kigyógyultam ebből. Művészként viszont már ekkor is megbecsültek, még a Román Művészszövetségbe is bekerültem.

A rézkarc egyébként is egy toxikus mesterség, nehéz csinálni, miközben a műtárgypiacon csekély a megbecsültsége. Így végül

abbahagytam, és 1989-ben elkezdtem színes ceruzával rajzolni. Volt is egy szép kiállításom Bukarestben azokból a munkákból. Utána gondoltam, hogy rátérek az olajra. Volt egy antik ezüstkannám, aminek az árából vettem olajfestéket és eszközöket. Elkezdtem festeni, de nem ment, azt éreztem, hogy nem tudok kibújni a grafikus éneimből. De Magyarországon ez már nem érdekelt, itt már csak festeni akartam.

Mennyiben tartja magát szentendrei alkotónak? Milyen kapcsolata van a várossal, a helyi művészeti közösséggel?

Én erdélyi magyar vagyok: ha a férjem nem kéri meg a kezem, még ma is Kolozsváron lennék. Nem mondanám, hogy szentendrei vagyok, lazán kapcsolódom az itteni művészekhez. Van egy baráti társaság, művészek, akikkel évtizedek óta együtt járunk alkotótáborba, de megvan a saját egyéni utam is. Mindent szívesen fogadok, de nem erőltetek semmit, hiszen én magam is jól elvagyok. Annyiféle izgalmas dolog lehet csinálni folyton.

Milyen tervei vannak?

Készülök írni egy marosvásárhelyi családregejt: annyira izgalmas figurák vannak a felmenőim között, hogy őket muszáj megörökíteni. Azt hittem, hogy némi kertészkedést követően majd neki-szőkhetnek a könyvnek, de erre még nem lesz idő, hiszen ezt a kiállítási anyagot hamarosan bemutatjuk Kolozsváron is. Elvileg jövőre. Viszont addig szeretnék festeni még egy új sorozatot, úgy érzem, a kert témában már mindent elmondtam. Emiatt a könyvem is halasztódni fog, de se baj, hiszen még úgysem láttam meg az első mondatot.

*Megjelent: Kultúra.hu
Fotók: Csákvári Zsigmond*

Balogh Réka

Örmény textilek eredete 1.

Keves olyan nép van, mint az Örmények, akik időszámításunk előtti évezredtől folyamatos emlékekkel és bizonyítékokkal tudnak szolgálni gazdag textil művészetükről. Az örmény textilgyártás és díszítés művészete háromezer évnyi változatosságot és tradíciót tud felmutatni. A textileket három főbb csoportba – szőnyegek, nyomott mintás szövött textilek valamint hímzések és csipkék – osztva mutatjuk be három cikkben az elmúlt évszázadok folyamán történt fejlődésükön keresztül.

Legkorábbi szőnyegek

A legkorábbi fennmaradt csomózott szőnyeg az időszámításunk előtti 5-3. századból való és egy szkíta sírból került elő. Az ásatás helye után a Pazyryk szőnyeg nevet kapta, és jelenleg a szentpétervári Ermitázs múzeumban tekinthető meg. A szőnyeg szerencsére majdnem tökéletes állapotban konzerválódott a sírban. Bizonyos nézetek arra hajlanak, hogy örmény eredetű a szőnyeg (a megjelenített mintázat miatt), bár vannak tudósok, akik türk eredetűnek gondolják. Hogy valóban ez a szőnyeg Örményországban készült-e, biztosan nem tudhatjuk, viszont az tény, hogy a korabeli görög, örmény és arab források mind számos helyen írnak arról, hogy milyen gyönyörű és finomságú szőnyeget és textileket gyártottak Örményországban.

A korabeli krónikák szerint szőnyegekkel fizettek sarcot az örmények a baghda-i kalifának a VIII. században, és később Marco Polo is elismerően említi meg az örmény szőnyeget. A jellegzetes örmény piros festék értékes kincs volt az egész Mediterrán világon. Sajnos nem maradt fenn egyetlen szőnyeg sem ezekből a korai századokból, néhány későbbi, XII-XIII századi töredéken kívül, ame-

lyek eredete nem teljesen bizonyított. Tudásunk leginkább a reneszánsz festők által oly szívesen festett keleti szőnyegek mintázatán alapul, ám mivel ezeket legtöbbször csak mint „keleti szőnyeg” említik már akkor is, nehéz a szőnyegek és minták pontos származási helyét behatárolni.

Ilyen nehezen meghatározható eredetű a „sárkányos” szőnyegek mintázata. A. Sarkisian és egyéb szakértők azon a véleményen vannak, hogy örmény eredetű a minta. Az örmény Artsakh (Karabag) területen máig használják a sárkányos motívumokat a szőtt és csomózott textileken, és egészen a XVII-XVIII századig vissza-

Pazyryk szőnyeg, vörösés-barnás színekkel, szarvasokkal és lovas harcosokkal díszítve

Gohar (vagy Kohar) szőnyeg

nyúlóan találunk példákat a minta használatára szőnyegeken. Számos szőnyegen örmény feliratok is olvashatóak.

Gohar szőnyeg

A legkorábbi, dátummal ellátott örmény szőnyeg a híres Gohar-szőnyeg (máshol Kohar-szőnyegnek fordítják), amelyet Karabag területén készített egy Gohar nevű mester (szokatlan volt a készítő nevét feltüntetni a szőnyegeken). A rajta látható felirat fordítása:

„*En, Gohar, bűnnel teli és gyenge lélekkel megáldott, kezem új tudásával szőttem e szőnyeget. Akárki olvassa e feliratot, mondjon el egy imát Isten felé érettem. Készült az 1149. évben.*”

Az örmény naptár szerinti 1149-es év 1679-1680-nak felel meg. A szőnyeget a női templomnak készítették, és kiváló állapota arra enged következtetni, hogy valószínűleg csak ünnepi alkalmakkor vehették elő.

Sárkányos és felhősávos minta, Artsakh, dátumozva 1898

Szőnyeg Váspurakanból, XIX. század

Artsakh, boteh minta, felirat: 1810 június 26

Egy másik fontos fennmaradt szőnyeg 1731-ben készült az Aghuank Katolikus Nővérei rend számára, valószínűleg Artsakh-ban. Jelenleg a Szent János monostorban őrzik, Jeruzsálemben. A további legrégebbi fennmaradt szőnyegek már mind a XIX. és XX. század első feléből származnak.

Bár Örményország számos területén készítették szőnyeget, és mind egyedi stí-

lusban, ezek mind élénk színvilágú kaukázusi geometrikus mintázatúak, sokszor apró alakokkal vagy állatfigurákkal itt-ott a szőnyeg középső mezijén vagy a keretben. A korai Artsakh szőnyegeken napsugaras vagy sárkányos mintázatot találhatunk, míg másokon felhősáv, csillagos, madaras, bimbós, pajzsos, piros szalagos mintákat.

Artsakh-ban készített szőnyeg, örmény felirattal

Árva szőnyegek

A Genocídium alatt rengeteg szőnyegszövő mester meghalt, valamint rengeteg gyermekből vált árva. A Near East Relief segélyező szervezet *Dr. Jacob Kuenzler* svájci misszionárius vezetésével rengeteg ilyen árvát mentett meg az éhhaláltól azzal, hogy Bejrutban létrehozta egy szőnyegszövő műhelyt, ahol ezeknek az árváknak megtanították a szőnyegszövés és csomózás mesterségét. Ez a tudás felnőtt életükre megélhetést adhatott nekik. Az itt készült szőnyeget árva-szőnyegek-nek nevezték.

Örmény árvák a szövőműhelyben

A Ghazir szőnyeg döbbenetes mérete

Ghazir szőnyeg